

Тема 1

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

План

1. Предмет, метод і задачі курсу «Економіка сільських територій та сільськогосподарського землекористування»
2. Політика розвитку сільських територій.
3. Регіональна політика у сільській місцевості.
4. Пріоритети розвитку агропромислового виробництва

1. Предмет, метод і задачі курсу «Економіка сільських територій та сільськогосподарського землекористування»

Сільська територія визначається як територія, на якій частка сільського населення у його загальній чисельності перевищує 15–50 відсотків (ЗУ «Про планування території інфраструктури сільської місцевості»)

Соціально-економічний розвиток села визначають як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку економічної і соціальної сфер сільських регіонів, з мінімальними втратами для природного середовища і найбільшим рівнем задоволення потреб сільського населення та інтересів держави. Сільський розвиток потребує комплексного підходу до вирішення всіх проблем сільського регіону – економічних, соціальних, екологічних, демографічних тощо.

Соціально-економічний розвиток сільських територій – це просторова біо-еколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують і проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб.

Основними методами дослідження сільських територій є:

– економічний – передбачає оцінку показників сільської економіки, зокрема: підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств за рахунок раціонального використання природних ресурсів; зростання рівня працевлаштування сільського населення; впровадження енергоефективних і екологічно орієнтованих технологій у виробництво тощо;

– соціальний – проявляється у забезпеченні гідного життя життя сільського населення, підвищенні рівня освіченості селян, зниженні захворюваності та подовженні тривалості життя, модернізації соціальної й транспортної інфраструктури;

– екологічний – визначається через оцінювання заходів щодо збереження та відновлення довкілля, застосування біотехнологій, органічного виробництва у сільському господарстві; виявлення антропогенних впливів на природне навколишнє середовище, серед яких: обсяги викидів і небезпечних відходів від ведення господарської діяльності, площа забруднених земель та водних ресурсів, концентрація викидів у атмосфері тощо.

Завданнями курсу є:

– сформувати майбутнього спеціаліста, здатного оцінити економічну, соціальну, демографічну та екологічну ситуацію в будь-якому регіоні, районі, селі в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки;

– навчити визначати пріоритетні напрями та обґрунтовувати ефективні важелі і механізми вирішення проблем подолання депресивності сільських районів, диверсифікації їх економічної бази та створення соціально привабливих і екологічно безпечних умов життя для сільського населення;

- надати навички аналізувати причиново-наслідкові зв'язки розвитку сільського сектора та вплив зовнішніх і внутрішніх чинників;
- забезпечити підготовку відповідних фахівців, здатних самостійно працювати в умовах децентралізації влади.

2. Політика розвитку сільських територій

Регулювання соціально-економічного розвитку сільської місцевості має стати рушієм національної стратегії розвитку, оскільки соціально-економічний розвиток українських сільських територій характеризується використанням несистемного підходу до вирішення відповідних питань, а також обмеженою теоретичною і фактичною базою для аналізу проблем сільських територій.

При цьому головне призначення розвитку виробництва на селі – дати цілісну картину конкретного землекористування чи аграрного підприємства, узгодити різні точки зору на функціонування аграрного бізнесу. Відтак, ключовими елементами розвитку сільських територій, що визначають їх зміст, є:

- цінність робіт та послуг, що пропонує агропідприємство для зовнішніх користувачів;
- можливі постачальники сировини та матеріалів, що необхідні для ведення бізнесу на селі (невистачаючий посадковий матеріал, добрива та ін.);
- активи, що продукує сільгосппідприємство для створення ціннісних послуг та життєзабезпечення як власної громади, так і зовнішніх користувачів;
- фінансова модель громади села, що визначає як структуру її витрат, так і способи отримання прибутку.

Основними завданнями розвитку сільського господарства на селі є такі:

- отримання цілісної картини життєдіяльності господарства, узгодження різних точок зору на мінливий бізнес, що постійно розвивається;
- здійснення мобілізації капіталів за рахунок інвесторів чи кредиторів, накопичення доходів від продажу та їх використання в поточній діяльності підприємства;
- забезпечення скорочення витрат на виробництво і підвищення рівня якості та сервісу;
- розробка пакета бізнес-плану за кожним із сегментів ринку сільських територій, що дозволить практично втілити комплексну еколого-економічну та соціальну стратегію розвитку землекористування, в рамках якої будуть вирішуватись питання організації використання землі на засадах прибутковості;
- координація зусиль органів місцевої влади, суб'єктів господарювання на землі, малого і середнього бізнесу, інвесторів, науково-технічних центрів задля виробництва конкурентоздатної продукції і виходу на вітчизняний та світовий ринки.

Кінцевою метою впровадження моделі розвитку сільського господарства має стати забезпечення доступу всіх верств сільського населення до економічних вигод від зростання прибутковості та диверсифікації господарської діяльності, що дасть можливість створити міцну взаємодію всіх суб'єктів виробництва матеріальних благ і послуг на території господарств з метою адаптації навколишнього середовища до задоволення потреб селян. Такий підхід відкриває нові можливості до повноцінного залучення сільського населення у процес агровиробництва, до подолання диспропорцій у ньому та збалансування на цій основі його структури.

3. Регіональна політика у сільській місцевості

У більшості європейських країн, які є значно більшими, ніж одне місто, присутні певні диспропорції між окремими їх частинами.

Фактично, коли говоримо про єдність країни, яка складається з регіонів, можна побачити, що питання єдності та згуртованості території притаманна і регіону.

Українські регіони за своїми розмірами є невеликою європейською мінідержавою.

У кожному українському регіоні є території, які більш розвинуті і мають значно кращі умови життя, ніж периферійні віддалені сільські райони. Саме тому на регіональному рівні

дуже важливо планувати розвиток регіону таким чином, аби вирівнювати економічну спроможність слабших регіонів. При цьому важливо таке вирівнювання організувати не через надання додаткових дотацій слабким територіям, а створюючи у слабких територіях нові центри зростання, знову ж таки використовуючи для цього конкурентні переваги таких територій. У регіональному розвитку сьогодні стала домінувати орієнтація на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також партнерство із приватним і неурядовим секторами, а не надання прямих дотацій слабким територіям.

Поряд з реформою державної регіональної політики в Україні відбувається широка децентралізація. У результаті бюджетної децентралізації, міста обласного значення та об'єднані територіальні громади отримали значні додаткові ресурси для свого розвитку, відповідно, децентралізація дала можливість місцевим громадам та регіонам отримати більше впливу на свій розвиток та благополуччя населення.

Отже, сьогодні об'єднані територіальні громади мають значно більше власних ресурсів. Об'єднаним територіальним громадам для ефективного використання коштів державного фонду регіонального розвитку потрібно в першу чергу самим розуміти, куди мають бути спрямовані ці кошти.

Успішними стають ті регіони та громади, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність та поліпшують ті внутрішні умови, які впливають на інвестиції та підтримують їх. Аби кошти використовувались для зростання, варто зайнятися стратегічним плануванням розвитку об'єднаної територіальної громади.

Регіональна політика розвитку сільських територій має бути спрямована на забезпечення таких основних компонентів:

- взяття активної участі у розробленні нормативно-правових актів з питань розвитку сільських територій;
- забезпечення реалізації вимог Закону України «Про засади державної регіональної політики» у частині розвитку сільських територій;
- здійснення загальної координації розвитку сільських територій;
- розробка та забезпечення виконання за участю інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування програм розвитку сільських територій;
- розробка та здійснення заходів, спрямованих на комплексний розвиток сільських територій;
- здійснення моніторингу стану реалізації державної стратегії регіонального розвитку та інших програм і проєктів регіонального розвитку у частині розвитку сільських територій;
- проведення аналітичної роботи з питань розвитку сільських територій, здійснення аналізу тенденцій в екологічній, соціальній та інших сферах у розрізі сільських територій;
- забезпечення взаємодії з центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань розвитку сільських територій.

4. Пріоритети розвитку агропромислового виробництва

Для забезпечення розвитку агропромислового виробництва доцільним є виокремлення орієнтирів сталого розвитку, а саме:

- *вектор розвитку* – забезпечення сталого розвитку країни, проведення структурних реформ, забезпечення економічного зростання екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності;
- *вектор безпеки* – забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції;
- *вектор відповідальності* – забезпечення гарантій кожному громадянину, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, мати

доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

– *вектор гордості* – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.

Відтак, основними пріоритетами розвитку агропромислового виробництва є:

– наближення законодавства України в агропромисловому комплексі до законодавства ЄС;

– зменшення ризику державних контролюючих органів на аграрну галузь за рахунок перегляду, доопрацювання та відміни деяких нормативно-правових актів, реформування відносин у сфері державної власності;

– спрощення доступу українського аграрного бізнесу до кредитів, завершення земельної реформи, масштабна реалізація інфраструктурних проєктів, сприяння оновленню та модернізації виробничих та переробних потужностей АПК;

– розвиток аграрної політики у сфері науки, освіти та інновацій, зокрема, проведення реформ у сфері аграрної освіти для підвищення якості підготовки фахівців землевпорядного профілю, ефективне впровадження інновацій та інформаційних технологій у різних сферах агровиробництва;

– спрямування реформ на розвиток експорту української аграрної продукції, забезпечення продовольчої безпеки;

– державна підтримка сільського господарства та зменшення адміністративного тиску за рахунок спрощення системи оподаткування галузі;

– розвиток сільських територій, зокрема, за рахунок підтримки фермерських господарств, впровадження ініціатив з поліпшення якості життя у сільській місцевості, посилення ефективного місцевого самоврядування сільських територій;

– злагоджене управління ресурсами в сільському господарстві за рахунок приведення галузей сільського господарства у відповідність до вимог сталого розвитку, зокрема, стимулювання виробництва органічної продукції, розвиток біоенергетики, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу.

Зазначені пріоритети потребують тісної співпраці державного та громадського секторів.